

CAVALIERE TEMPESTA POWRÓCIŁ DO WROCŁAWIA

W mediolańskim domu aukcyjnym Il Ponte 1 kwietnia 2015 r. miał zostać sprzedany XVII-wieczny obraz przypisany kręgowi Tempesty, zatytułowany *Pejzaż morski z pasterzami i kozami*. Ale sprzedany nie został. Kilka dni wcześniej zatrzymała go włoska Guardia di Finanza. Okazało się bowiem, że obraz jest tym samym, który pod nieco innym tytułem – *Pejzaż morze spokojne* – należał do przedwojennych zbiorów jednego w wrocławskich muzeów. I że jest stratą wojenną.

Gdyby pracownicy domu aukcyjnego przyjrzeni się dokładnie prawemu dolnemu fragmentowi obrazu, na skale dostrzegliby sygnaturę: „Cavaglier P. Tempest”, co rozwiązałoby wątpliwości dotyczące autorstwa. Zatem to nie krąg, ale sam Pieter Mulier młodszy, zw. Cavalier Tempesta lub

Cavalier Pieter Tempesta, holenderski malarz i – jak pisał Maciej Monkiewicz w *Encyklopedii malarstwa flamandzkiego i holenderskiego* – jeden z najznakomitszych pejzażyistów działających we Włoszech w 2. poł. XVII w.

Urodził się w Haarlemie ok. 1637 r. Był synem i zapewne uczniem wziętego marynisty Pietera Muliera starszego. Zanim wyruszył na południe Europy, odbył kilka podróży po Holandii, zatrzymał się też w Antwerpii, gdzie gruntownie poznał podstawy malarstwa pejzażowego. W Rzymie pojawił się w 1655 r.

CAVALIERE TEMPESTA RETURNED TO WROCŁAW

In the spring of 2015 an oil painting ascribed to the circle of Pieter Mulier the Younger, known as Cavalier Tempesta (1637–1701), a 17th-century Dutch painter working in Italy, mostly in Rome and Genoa, turned up at the Il Ponte Auction House in Milan. It showed a seascape with shepherds and goats and probably came from the final years of the artist's life. The painting was seized by Guardia di Finanza, i.e. the Italian financial police, one of whose tasks is to watch over the trade in works of art. It turned out that the seascape comes from the collection of the former Museum of Fine Arts in Wrocław and was lost during the war. It was possible to recover it thanks to the documentation sent by the Ministry of Foreign Affairs via the Polish Institute in Rome proving that the painting was part of first a private and then a public collection in Wrocław – uninterrupted so from the mid-18th century to the time of the theft. The celebration of transferring the work by Pieter Mulier took place on 3 July 2015 in the building of the National Museum in Wrocław.

Pieter Mulier, zw. Tempesta, *Krajobraz morze spokojne*, olej na płótnie, 48 x 73,5 cm, fot. M. Jasiulewicz, MSZ

i wkrótce dostał zlecenie wykonania fresków w jednym z salo-
nów Palazzo Colonna. Później pracował także dla książąt Brac-
ciano, kardynała Gilberto Borromeo oraz rodziny Doria Pam-
phili. Jednak najpełniej i z największą wirtuozerią wypowiadał
się w tematach marynistycznych, a wstawił się przedstawie-
niami burz morskich. Swoje prace zaczął sygnować przydom-
kiem Tempesta (po włosku burza), który po raz pierwszy na-
niósł na rysunek z 1659 r. I tak został zapisany do rzymskiej
gildii malarzy holenderskich działających nad Tybrem. W tym
czasie zetknął się z Cornelisem de Wael, specjalizującym się
w pejzażach marynistycznych, głównie w bitwach. De Wael,
urodzony w Antwerpii, przez kilkadziesiąt lat wraz z bratem Lu-
casem, także malarzem, mieszkał w Genui, po czym przeniósł
się do Rzymu. To właśnie ten artysta miał ogromny wpływ na
dalsze życie i twórczość Tempesty. Kiedy de Wael zmarł (w ro-
ku 1667), w następnym roku Tempesta wyjechał do Genui,

podążając – tyle że w kierunku odwrotnym – jego śladami.
Szybko stał się niekwestionowanym mistrzem marin, malar-
zem prawnym i szanowanym, a wkrótce nobilitowanym. Stąd
swe prace zaczął sygnować: Cavalier P. Tempesta.

Ale istniał ponoć i drugi powód przeprowadzki z Rzymu do
stolicy Ligurii. Była nim żona malarza, która – jak szeptano nad
Tybrem – została kobietą lekkich obyczajów. W Genui malarz za-
mieszkał w klasztorze San Giacomo a Carignano, ale z czasem
przeniósł się do centrum, aby być bliżej możliwych zleceniodaw-
ców. Po kilku latach postanowił jednak uporządkować swoje ży-
cie osobiste i sprowadzić do siebie żonę. Jednak już nigdy jej nie
zobaczył. W czasie podróży do Genui żona została zamordowa-
na. O zlecenie zabójstwa oskarżono Tempesta. Aresztowano go
i w 1676 r. skazano, pomimo wskazania faktycznych winnych, na
20 lat więzienia. Ale nawet w więzieniu nie przestał malować,
głównie na zamówienie bogatego genueńskiego patrycjatu. Co
więcej, aby móc pracować, postarał się (czy bardziej postarali się
o to jego możni klienci) o przeniesie do wieży Palazzo Ducale,
w której mógł odbywać karę, i z której rozciągał się wspaniały
widok na miasto, a przede wszystkim na port. W 1684 r., po za-
biegach swych mediolańskich przyjaciół i admirałów, Cavalier
Tempesta został w końcu uniewinniony. Z nieprzyjaznej mu Ge-
nui przeniósł się do Mediolanu, gdzie zmarł 21 stycznia 1701 r.
i tam, w bazylice San Calimero, został pochowany.

Kiedy Pieter Tempesta namalował obraz *Pejzaż morze
spokojne*, nie wiadomo, ale na pewno w późniejszym okresie
życia. Nie jest wykluczone, że ta praca powstała, gdy odbywał
karę więzienia w wieży Palazzo Ducale w Genui. Pół wieku
później obraz, za sprawą Albrechta von Sebisch, trafił do
Wrocławia. Von Sebisch urodził się w 1685 r. w patrycjuszow-
skiej, nobilitowanej i dobrze we Wrocławiu znanej rodzinie, któ-
rej przedstawiciele przez półtora wieku zasiadali w Radzie
Miejskiej. Studia prawnicze ukończył we Frankfurcie nad Odrą,
a w latach 1709–1712 podróżował, głównie na terenie Niemiec.
Odwiedził także Niderlandy, Francję i Szwajcarię. Od 1712 r. był
członkiem wrocławskiej Rady Miejskiej, a od roku 1741 preze-
sem nowego pruskiego magistratu.

W latach 1723–1733 von Sebisch mieszkał w Wiedniu. Wte-
dy też rozwinął swoje zainteresowania sztuką, stając się wy-
trawnym jej znawcą i kolekcjonerem (sam zresztą amatorko
parał się malarstwem). Kolekcjonował głównie malarstwo,
skupiając się na martwych naturach, animalistyce i pejzażach.
Najchętniej kupował obrazy artystów niemieckich i austriackich
przedstawiające krajobrazy rodzime, ale również włoskie
pejzaże z antykizującym sztafażem. Nabywał także obrazy ma-
larzy włoskich, w tym Pietera Tempesty. W swych zbiorach
miał trzy jego prace olejne.

Po śmierci von Sebisch w 1748 r. całą jego kolekcję obra-
zów, w sumie ponad 300 prac, odziedziczył Ernst Wilhelm von
Hubrig, który w 1767 r. podarował ją miastu Wrocław, zastrze-
gając jej niepodzielność oraz udostępnienie publiczności. Obra-
zy złożono w gmachu gimnazjum św. Marii Magdaleny. Więk-
szość z nich w latach 1813–1818 poddano konserwacji, którą
przeprowadził drezdeński malarz Johann Friedrich Wizani.
Zbiory udostępniono publiczności dopiero w roku 1853 i to sta-
niam Schlesischer Kunstverein, czyli Śląskiego Stowarzysze-
nia Sztuki. Wystawiono je w Galerii Malarstwa Domu Stanów
(Bilder – Galerie im Ständehause). 26 lat później stały się za-
czątkiem galerii malarstwa nowo powstałego Śląskiego Mu-
zeum Sztuk Pięknych (Schlesisches Museum für bildende
Künste).

Pierwsza wzmianka o tym właśnie obrazie Pietera Muliera, znajdującym się w zbiorach wrocławskich i przedstawiającym skaliste wybrzeże z pasterzami na pierwszym planie, pochodzi z roku 1863. Obraz pod tytułem *Krajobraz morze spokojne* figuruje w *Katalogu Galerii Malarstwa w Ständehause we Wrocławiu* (*Katalog der Bilder-Galerie im Ständehause zu Breslau*, Breslau 1863). Na początku XX w. wymieniony został w spisie obrazów z kolekcji von Sebischa-Hubriga ze wskazaniem miejsca ekspozycji obrazu – znajdował się w Sali nr V Śląskiego Muzeum Sztuk Pięknych. Kolejna informacja o dziele pochodzi z 1926 r. Ten obraz Pietera Muliera wymienia *Katalog malarstwa i rzeźby tego muzeum* (*Katalog der Gemälde und Skulpturen. Schlesisches Museum der bildenden Künste*, Breslau 1926). To w owym katalogu znajdowały się dokładne wymiary oraz opis obrazu z informacją o sposobie sygnowania i to ta informacja okazała się rozstrzygającą w sprawie jego identyfikacji i w konsekwencji restytucji do Wrocławia w 2015 r.

Wszystko wskazuje na to, że obraz pozostał w muzeum do maja 1942 r. Data 20 maja widnieje na spisie obrazów zabezpieczonych w obawie przed nalotami bombowymi, wywiezionych poza Wrocław. Transport ten trafił do składnicy w Henrykowie, do składu nr IV (Depot nr IV). Obraz Pietera Muliera opisany jako *Felsige Küste bei ruhiger See* (Skaliste wybrzeże przy spokojnym morzu) figuruje pod nr. 6 wśród 25 obrazów na tej karcie spisu ewakuacyjnego.

I stamtąd właśnie, z Henrykowa, został skradziony.

Po zakończeniu działań wojennych, w czasie prowadzonej akcji rewindykacyjnej, nie odnaleziono większości obrazów pochodzących z kolekcji określanej później jako zbiory Sebischa-Hubriga. Po latach udało się odzyskać zaledwie 24 obrazy z tej liczącej ponad 300 dzieł kolekcji. Powróciły one, via Muzeum Narodowe w Warszawie, głównie ze Związku Radzieckiego.

Jakie były losy obrazu po wojnie, nie wiadomo. Zapewne znajdował się w rękach prywatnych, ponoć gdzieś na terenie Niemiec. Dopiero w latach 90. XX w. trafił do Szwajcarii, do zbiorów mieszkającego tam biznesmena. Kolejna informacja to już ta nam znana: pejzaż zauważony został na aukcji w mediolańskim domu aukcyjnym. Wówczas obraz, jak już wspomniano, opisany został jako „krąg Tempesty” i zatytułowany *Paesaggio marino con pastori e armenti*, czyli *Pejzaż morski z pasterzami i kozami*. Estymację określono dość nisko, a to z powodu przeoczenia przez osoby badające obraz znajdującej się w prawym dolnym rogu sygnatury malarza. W przeciwnym razie estymacja byłaby znacznie wyższa.

Jednak do sprzedaży obrazu nie doszło. Został wcześniej zatrzymany przez Guardia di Finanza, czyli włoską policję finansową. To bardzo skutecznie działająca organizacja, o historii sięgającej końca XVIII w. Dziś zajmuje się głównie przeciwdziałaniem oszustwom w finansach publicznych, oszustwom podatkowym, zwalczaniem zorganizowanej przestępczości oraz przemytu narkotyków i towarów. W jej działalność wpisuje się także kontrola rynku sztuki, m.in. pod kątem zwalczania procedury prania brudnych pieniędzy. Dyskretnie badane są więc i aukcje dzieł sztuki.

Włoscy policjanci na podstawie dokumentów przedstawionych im w domu aukcyjnym Il Ponte ustalili, że obraz stanowi stratę wojenną wrocławskiego muzeum. Sam sprzedający nie krył proweniencji, a nawet więcej – dostarczył potwierdzającą ją literaturę. Liczył zapewne, że dobre, a więc muzealne pochodzenie uwiarygodni obraz, a tym samym pozwoli na osiągnięcie wyższej ceny. Ale stało się inaczej. W czasie przesłuchania najpewniej nie był w stanie wykazać swego prawa własności do obrazu. Nie wchodząc w szczegóły przebiegu całego dochodzenia, bo te nie mogą zostać ujawnione, prokuratura w Mediolanie nakazała dzieło, choć – jak określono – nabyte w dobrej wierze, przekazać do Polski, do Muzeum Narodowego we Wrocławiu. Odbyło się to za pośrednictwem Instytutu Polskiego w Rzymie, który od początku sprawę bardzo sprawnie prowadził, opierając się na dokumentacji przekazanej z Warszawy, z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

W lipcu 2015 r. *Krajobraz morze spokojne* czy, jak chcą Włosi, *Pejzaż morski z pasterzami i kozami* przyleciał do Polski i został uroczystie przekazany do Muzeum Narodowego we Wrocławiu. To jeden z trzech zaginionych obrazów pędzla tego malarza, jakie były w zbiorach wrocławskiego dawnego Śląskiego Muzeum Sztuk Pięknych. Los dwóch pozostałych pejzaży Pietera Muliera, czyli Cavaliera Tempesty, pozostaje nieznany.

DR MONIKA KUHNKE

Historyk sztuki, od lat 90. zaangażowana w rewindykację do Polski zabytków wywiezionych w okresie II wojny światowej. Autorka kilkunastu artykułów oraz publikacji dotyczących problematyki strat wojennych, m.in. książki *Sztuka zagrabiona. Urowadzenie Madonny*. Prezes oddziału warszawskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki, zastępca pełnomocnika Ministerstwa Spraw Zagranicznych ds. restytucji dóbr kultury.

Tempes H 20.F.42. (3) 3 260000

Depot IV

17.	Surborn, Fran-	Geißelung Christi	St.N.	
	casco		F.Pr.N.	
X 2.	Bredal, P. von	Caespans-Landschaft mit heimkehr. Herde	St.N.H.	4100
			Kat. 615	
X 3.	Flögel, Barthe-	Großhut d. Gaisje	St.N.	487
	lot		Kat. 120	
X 4.	Bonhouts, Ge-	Strand b. Chevaingen	Lgb.	1504
	lonen van			487
X 5.	Griffier, Jan	Ital. Ruinenlandschaft	Lgb.	25774
X 6.	Muller, Pieter	Felsige Küste bei ruhiger See	St.N.H.	483
			St.N.H. 616	
X 7.	Angedael, Salomon van	Holländ. Fischer	Lgb.	2942
X 8.	Niederl. Matr. v. 1962	Bildnis eines jungen Mädchens	Kat.	204
X 9.	Commeren, Pieter	Schimmel mit Reiter	Lgb.	2955
X 10.	Jardin, Carel du	Parkscene	Lgb.	2954
X 11.	Broughal, Pieter d.	Anbetung d. hl. J. Kneipe	St.N.	444
			St.N.H. 71	471
X 12.	Antony, Matr.	Frauenbildnis	Lgb.	2937
X 13.	Steen, Jan	Besuch auf dem Lande	Lgb.	2945
X 14.	Goijen, Jan van	Holländ. Fischer	Lgb.	2918
X 15.	Joel, Egbert v. d.	Winterlandschaft	Lgb.	2956
X 16.	Deu, Gerhard	Der gelungene Fang	Lgb.	2929
X 17.	Joel, Egbert v. d.	Flünderung im bremsen den Dorf	Lgb.	2953
X 18.	Muller, Pieter	Felsküste bei stürmischer See	St.N.H.	427
			Kat. 291	
X 19.	Broughal, Jan	Brand von Troja	Lgb.	25193
			Kat. 1376	473
X 20.	"	Holländ. Dorfstraße	Lgb.	2114
X 21.	Igna, Jan	Il. Hieronymus	Kat.	192
X 22.	Brakenburgh, Richard	Bohnenfest	Kat.	336
X 23.	Flögel, Barthe-	Spektakel d. Rennkitt	St.N.H.	642
	lot		St.N.H. 642	
X 24.	Cuij, Albert	Wetterzug	Lgb.	2917
			Kat. 336	481
X 25.	Carree, Mich.	Viehweidener auf der Saat	Lgb.	2928
			Kat. 336	481

Spis obrazów ewakuowanych ze Śląskiego Muzeum Sztuk Pięknych do Henrykowa (20 maja 1942), obraz P. Muliera pod poz. 6., ze zbiorów Muzeum Narodowego we Wrocławiu